

FOKUS

BOKSTAVKORT OG BOKSTAVGRUPPEKORT TIL BOKSTAVESKER

LESEKURS A: BOKSTAVLYDENE
LESEKURS B: BOKSTAVLØSE LYDER
LESEKURS C: STUMME BOKSTAVER

Toril Karstad

Tillaging og bruk av bokstavesker og tilpasning til ulike klassetrinn

1. I egne førsteklasseforsøk fikk barna en gjennomgang av bokstavløse lyder med sine vanligste stavemåter på våren. Derfor ble det lagd bokstavesker der diftongene fikk plass forrest til venstre og konsonantgruppene til høyre. De første årene fulgte man skolens tradisjon med store bokstaver på første trinn og små bokstaver og løkkeskrift på andre trinn. Det ble derfor satset på pusling med store bokstaver, og man tilførte på slutten av året bokstavgrupper som står for én konsonant/diftong med store bokstaver. Eskene inneholdt ikke de sjeldne bokstavene C, Q, W, X, Z.
2. De siste årene gikk man over til parallell opplæring i store og små bokstaver. Da lagde man gjerne kort med stor bokstav på den ene siden og liten på den andre. Bokstavgruppene ble også i to typer.
3. Noen andreklasselærere valgte å lage bokstavesker uten noen symboler for bokstavløse lyder og brukte plassen til å inkludere C, Q, W, X, Z. Da var de i alfabetisk rekkefølge.

4. Etter et år med intensiv og systematisk leseopplæring med Fokus var barna kommet så langt at man etter hvert startet med en grundig trening i bokstavløse lyder via språklydsanger med oppgaver og bokstavgruppekort ved skolestart på andre trinn. Det gikk på omgang i gruppa å diktere ord fra aktuelt fokus – og fra tidligere gjennomgåtte fokus. Da benyttet man små bokstaver. Her ble det lagd mange kort med to stavemåter på hver sin side. Det gjaldt for det første parene: rt/rdt, rd/rdt, rn/rdn, rl/rdl og rd/rdd, der d-en i midten er stum. Likedan var det kort med ei/eg, øy/øg, au/eu, kj/k og skj/sk. På baksida av gj-kortet var g (fordi j-en faller bort foran i, y, ei). Bokstavlydkortene var i eske 1, mens de bokstavløse var i eske

2. Store kort med tolydsgrupper på inntil fire bokstaver (rt/en, dd/en, tt/en) fikk nå plass i de forreste rommene. Egentlig var dette bare ett rom, så vi rullet sammen servietter og la som vegg på midten. Vi klistret merkelappene for den alternative varianten på venstre side av rommet. Slik kunne barna se om det var en alternativ stavemåte på baksida av kortene, og de kunne finne aktuelt kort når de for eksempel jobbet med EU- eller RDS-ord.
5. Erfaringene fra bruken av bokstavkortsker på en av stasjonene – og i plenum på første trinn – tilsier at dette er en effektiv måte å bevisstgjøre barna på bokstav-lyd-forbindelser og bokstavgrupper for bokstavløse lyder på. Sammen med helhetslesemetodikken, der barna i Fokus bearbeider sangtekster med tilsvarende stavemønstre på ulike måter, er dette med på å gjøre barna bevisste på stavemønstre og automatisere dem i skrift. Via staving av slike ord blir både mønstre inni ordene og hele ord relativt raskt lagret som ortografiske helheter i hjernen, så sant barna ikke har en alvorlig vanske. Og selv om barn med lærevansker trenger hyppigere og mer langvarig eksponering for disse mønstrene for å automatisere dem, har forskningen vist at også slike barn kan lære ortografien overraskende godt.
6. For å forhindre at kortene havnet på bunnen og mellom skilleveggene limte vi en bit med tjukt papir til bunnen i hvert rom. Dermed fikk kortene oppreist stilling.
7. Flere oppgaver i Lesestart og Lesekurs A på fokus.no kan erstatte arbeid med bokstavene. Appen Fokus symbolpusling på viavers.no kan – i den grad den fortsatt fungerer – brukes til bokstavløse.

Les Karstads masteroppgave om forsøkene: [Brage INN: Skriftspråklig ferdighetstilegnelse i begynneropplæringen: Evaluering av forsøk med Fokus-metodikken – i lys av prinsippet tilpasset opplæring](#)

Mer kunnskap om østlandslyder, stavemåter og lesemetodikk finner man i:

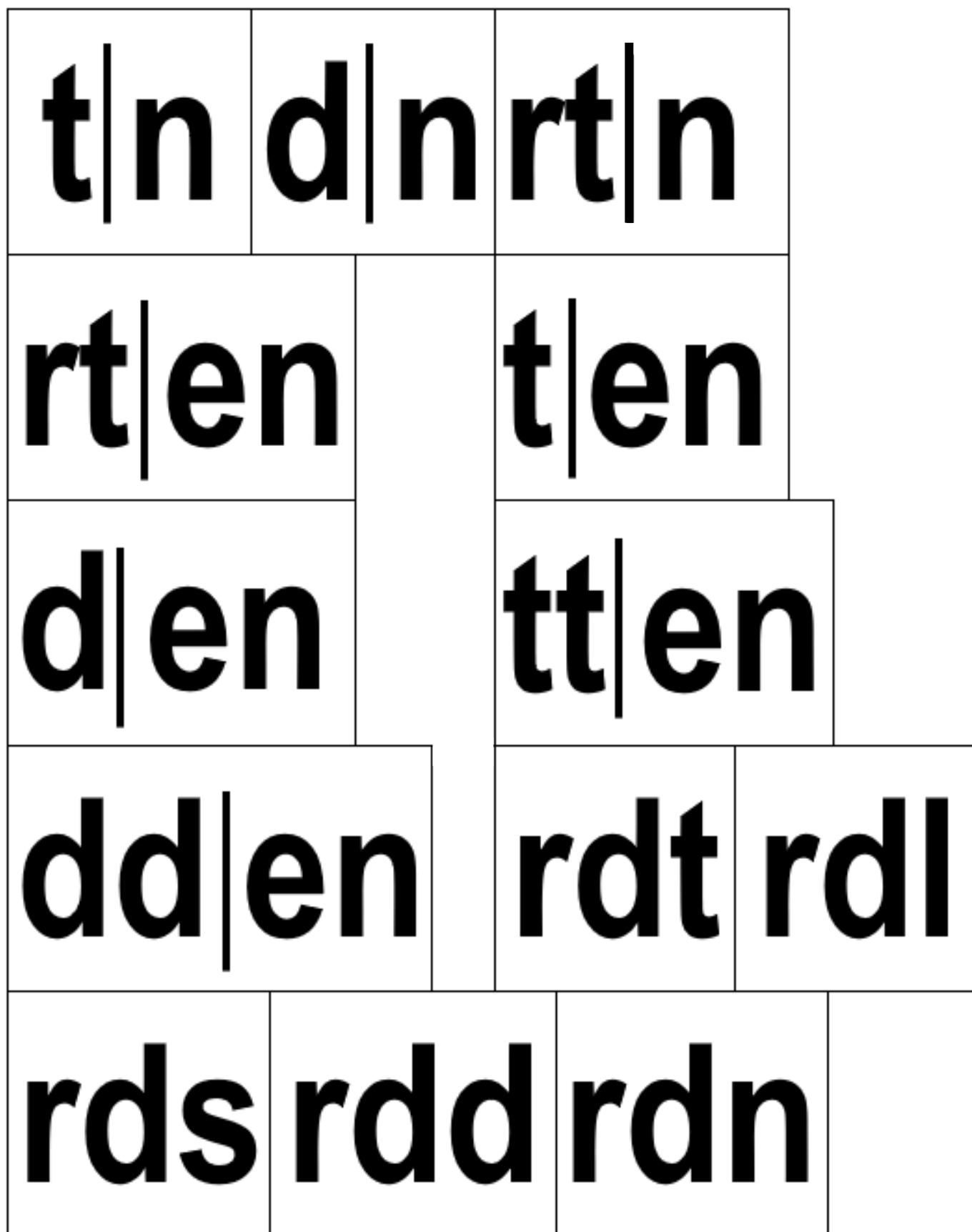
Karstad, T. (2020). *Kreativ og begrepsbasert skriftspråklæring*. Oslo: Universitetsforlaget.

[Kreativ og begrepsbasert skriftspråklæring \(universitetsforlaget.no\)](#)

a	ɑ	b	c
d	e	f	g
h	i	j	k
l	m	n	o
p	q	r	s

t	u	v	w
x	y	z	æ
œ	ø	å	Ǿ
hj	gj	g	lj
au	ei	øy	ai

eu	eg	øg	hv
rt	rn	rs	rl
rd	ng	n k	skj
sj	s l	kj	tj
k	sk	g n	n g

A	B	C	D
E	F	G	H
I	J	K	L
M	M	N	O
P	Q	R	S

T	U	V	W
X	Y	Z	Æ
Ø	Å	EI	EG
AI	AU	ØY	SJ
KJ	TJ	RT	RN

RS	RD		
NG	SKJ		

Hvite ruter kan brukes til å lage blanke kort.

Blanke kort benyttes når barna oppdager en lyd de ikke vet symbolet til.

Merkelapper til eskene: store bokstaver og utvalgte bokstavgrupper

A	B	C	D	T	U	V	W
E	F	G	H	X	Y	Z	Æ
I	J	K	L	Ø	Å	EI	EG
M	M	N	O	AI	AU	ØY	SJ
P	Q	R	S	KJ	TJ	RT	RN
RS	RD	SKJ	NG				

Merkelapper til eskene: små bokstaver og alle bokstavgrupper

Strek under stum bokstav = minus lyd. Merkelappene viser dette, mens bokstavgruppene er uten slike markeringer. Loddrett linje symboliserer at det er to lyder. Fokus bevisstgjør barna på dette. I G/N, N/G, N/K er det snakk om bortfall av en av bokstavene i NG-symbolet. Den første bokstaven uttales /ŋ/ (ng-lyd). I S/L uttales S-en /ʃ/ (sj-lyd) på østlandsmål. RT/N og RT/N er på østlandsmål lydene /t-ŋ/ (rt- og rn-lyder). I RTEN er E-en stum. Årsaken til et fokus på og språklydvers om dette er at /ŋ/ endrer på /t/, så den blir nasal. Det samme gjelder – også i andre landsdeler – for TN, TEN, TTEN og DN, DEN og DDEN, der E-ene er stumme. Den nasale n-lyden gjør t-lyden og d-lyden nasal. Vi kaller dette nasalering. Siden det både kan forekomme dobbel konsonant og stum E i disse symbolgruppene, er det mange elever som trenger å jobbe spesifikt med dette. Fokus inneholder RT/N-vers, T/N-vers og D/N-vers med oppgaver. Det er ingen sang til RDN/RDEN, men kortene kan brukes, og det er et visst fokus på det på *fokus.no*.

a	ɑ	b	c	t	u	v	w
d	e	f	g	x	y	z	æ
h	i	j	k	æ	ø	å	ǽ
l	m	n	o	<u>h</u> j	<u>g</u> j	g	<u>l</u> j
p	q	r	s	au	ei	øy	ai

eu	eg	øg	<u>h</u> v	t n	d n	rt n
rt	rn	rs	rl	rt <u>n</u>		t <u>n</u>
rd	ng	n k	skj	d <u>n</u>		tt <u>n</u>
sj	s l	kj	tj	dd <u>n</u>	rdt	rdl
k	sk	g n	n g	<u>r</u> ds	<u>r</u> dd	<u>r</u> dn

Eske med bokstavgruppekort

Kart over eske 2 med bokstavgruppekort

– slik det ble brukt i Fokus-studien (Karstad, 2011*)

rt	rn	rs	rl	rd	skj	sj	kj
rdt	rdn	rds	rdl	rdd	sk		k
tj	ng	hj	gj	lj	hv	ei	øy
			g			eg	øg
au	ai	t/n	d/n	n/k	g/n	n/g	s/l
eu							
rt/n		rd/n		t/en		d/en	
rt/en		rd/en		tt/en		dd/en	

* Karstad, T. (2011). Skriftspråklig ferdighetstilnelse i begynneropplæringen: Evaluering av forsøk med FOKUS-metodikken - i lys av prinsippet tilpasset opplæring. (Masteroppgave, Høgskolen i Hedmark.) [Hamar]: Toril Karstad

I språkllydhuset er mange av disse symbolene representerte i liten skrift. Av pedagogiske grunner skulle TN, DN, RTN og RDN vært med i huset, men av teoretiske årsaker mht. fonetikk er disse gruppene ikke inkluderte.

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

p pp b bb f ff v hv (vv)	t tt d dd s ss	rt rdt t t rd rdd	(g, j, sh, ch, c) skj sj s rs rds rsj rskj rsk kj tj k kkj rkj rk j gj g hj lj ng n g	r rr rd drøvel tunge- rygg
leppe leppe m mm	lv l ll ld forgom tunge- blad n nn nd	ll lv ld lg l rl rdl bakgom tunge- spiss	rn rdn ren rden (r han/ r ham/r den) gane tunge- rygg k kk (c)	g gg g g

Vokaler:

Diftonger: ei ei eg eig au au aug aud auve u øy øg øi ai ai aj ði ði oi oi

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring

Hjerte symboliserer stemt/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulator er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann). Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemset. Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemset.